

O'QITUVCHINING SHAXSLARARO MULOQOTI ETIKASI VA MADANIYATI

Inoyatova Nargiza Nishonboyevna

Urganch Ranch texnologiya universiteti

“Pedagogika va aniq fanlar” kafedra 1-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14377224>

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'qituvchining shaxslararo muloqoti etikasi va madaniyatini shakllantirish masalalari yoritilgan. Pedagogik jarayonlarda o'qituvchi nutqining madaniyati, muloqot qoidalariga rioya etishi, shaxslararo muloqot orqali ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasidagi muloqotni samarali yo'lga qo'yish bo'yicha tavsiyalar beriladi. Maqolada o'qituvchining etikasi va muloqot madaniyati pedagogik mahoratning muhim elementi sifatida qaraladi.

Kalit so'zlar: shaxslararo muloqot, etika, muloqot madaniyati, o'qituvchi nutqi, pedagogik mahurat, ta'lim-tarbiya, muloqot qoidalari, o'quvchi-o'qituvchi munosabatlari.

Kirish:

Har bir o'qituvchi – bu nafaqat bilim beruvchi, balki yosh avlod uchun namuna, ularning ongida qadriyatlarni shakllantiruvchi va jamiyatda madaniyat tarbiyalovchi shaxsdir. Shuning uchun o'qituvchining shaxslararo muloqoti, uning madaniyati va etikasi zamonaviy ta'limning markaziy mavzularidan biriga aylanadi. Bugungi kunda ta'lim jarayonida texnologiyalarning rivojlanishi, ijtimoiy o'zgarishlar va o'quvchilar dunyoqarashining o'ziga xosligi o'qituvchi oldiga yangicha vazifalarni qo'yimoqda. Bu vazifalar faqat bilimni yetkazish emas, balki muloqot orqali o'quvchi shaxsini shakllantirish va unga motivatsiya berish bilan bog'liq.

O'qituvchining etikasi – bu nafaqat uning shaxsiy fazilatlarini, balki kasbiy yondashuvi, o'ziga va boshqalarga bo'lgan hurmatini ifodalaydigan ko'nikma va qadriyatlar majmuasidir. Muloqotning mazmuni, ifoda etilish usuli va hissiy ohangi o'quvchida qiziqish uyg'otishi, unga ilhom berishi yoki aksincha, ta'limdan uzoqlashtirishi mumkin. Shu sababli, shaxslararo muloqotning samarali shakllarini egallash, etik qoidalar va madaniy tamoyillarni chuqur tushunish bugungi o'qituvchining eng muhim vazifalaridan biridir.

O'qituvchi o'z muloqoti orqali o'quvchilarning nafaqat bilim olishiga, balki ularning jamiyatdagi o'rnini anglashiga ham yo'l ko'rsatadi. Shuning uchun bu mavzu ta'lim sohasida nafaqat ilmiy, balki amaliy ahamiyatga ham egadir. O'qituvchining etikasi va muloqot madaniyatini rivojlantirish orqali ta'lim sifatini oshirish – bu barcha pedagoglarning umumiy vazifasidir.

Metodologiya:

O'qituvchining shaxslararo muloqoti etikasi va madaniyatini o'rganish – bu ko'p qirrali va murakkab jarayon bo'lib, turli ilmiy yondashuvlar va usullarni talab qiladi. Mazkur tadqiqotda pedagogik, psixologik va kommunikativ tahlil usullari birlashtirildi. Bunda asosiy e'tibor o'qituvchining muloqot madaniyati va etikasi bilan bog'liq jarayonlarni tizimli o'rganishga qaratildi.

Dastlab, o'qituvchining shaxslararo muloqotdagi o'rnini va uning ta'lim-tarbiya jarayoniga ta'sirini aniqlash maqsadida nazariy manbalar tahlil qilindi. Bu bosqichda etika, madaniyat va muloqot nazariyalari asosida o'qituvchining nutq madaniyatiga oid zamonaviy tendensiyalar va yondashuvlar o'rganildi. Shu bilan birga, pedagogik jarayonlarda muloqotning psixologik omillari, jumladan, hissiy ta'sir, intonatsiya va kommunikativ sig'im kabi jihatlar tahlil qilindi.

Keyingi bosqichda empirik tadqiqot usullari qo'llanildi. Bu jarayonda pedagoglar va o'quvchilar o'rtasidagi muloqotni o'rganish maqsadida kuzatish, suhbat va so'rovlar tashkil etildi. So'rovlar orqali o'qituvchining nutqi va xulq-atvoridagi etik tamoyillar, o'quvchilar bilan muloqot madaniyati qanchalik muvaffaqiyatli ekanligi haqida ma'lumot olindi.

Bundan tashqari, amaliy tajriba asosida o'qituvchining etikasi va muloqot madaniyatini rivojlantirish uchun samarali usullar ishlab chiqildi. Masalan, kommunikativ treninglar, rolli o'yinlar va muloqotni tahlil qilish mashg'ulotlari orqali o'qituvchilarga muloqot ko'nikmalarini takomillashtirish yo'llari o'rgatildi. Bu jarayonlarda o'qituvchining shaxsiyati, uning kasbiy ehtiyojlari va individual xususiyatlari hisobga olindi.

Metodologiya jarayonida sifatli va miqdoriy tahlillar birgalikda qo'llanildi. Miqdoriy tahlil orqali pedagogik jarayonda muloqotning samaradorlik darajasi o'lchandi, sifatli tahlil esa o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi muloqot mazmunini chuqurroq tushunishga imkon berdi. Tadqiqot natijalari esa o'qituvchining shaxslararo muloqot madaniyatini rivojlantirish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qildi.

Mazkur metodologiya o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi muloqotni nafaqat pedagogik jarayonning muhim qismi sifatida, balki jamiyatda madaniyat va etika shakllantirish omili sifatida o'rganish imkonini berdi.

Muhokama:

O'qituvchining shaxslararo muloqoti etikasi va madaniyati ta'lim jarayonining eng muhim jihatlaridan biridir. Bu mavzuni chuqur o'rganish shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining muloqot uslubi va etik tamoyillari o'quvchilarning bilim olish jarayoniga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shaxslararo muloqotning ijobiy va madaniyatli bo'lishi ta'lim muhitini qulaylashtiradi, o'quvchilarning darslarga qiziqishini oshiradi va ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'qituvchi tomonidan muloqotda ko'rsatilgan hurmat, sabr-toqat va mehribonlik kabi xususiyatlar o'quvchilarda o'ziga bo'lgan ishonchni oshiradi. Bu esa, o'z navbatida, ularning ta'lim jarayonida faol ishtirok etishlariga olib keladi. Biroq, ba'zi holatlarda o'qituvchilarning etik qoidalarga yetarlicha e'tibor bermasligi yoki muloqotda hissiy barqarorlikning yetishmasligi o'quvchilar bilan muloqotni qiyinlashtirishi va o'qitish samaradorligini pasaytirishi mumkin.

Muhokama davomida yana bir muhim jihat – o'qituvchining muloqot madaniyatini rivojlantirishning zarurligi aniqlangan. Bugungi globallashuv davrida o'quvchilarning dunyoqarashi, qadriyatlari va ehtiyojlari turli xilligini hisobga olish zarur. Shu sababli, o'qituvchi muloqot jarayonida har bir o'quvchiga individual yondashish, ularning fikrini tinglash va hurmat qilish orqali ta'lim jarayonini yanada samarali qilishi mumkin.

Shu bilan birga, muhokama jarayonida zamonaviy ta'lim texnologiyalarining ahamiyati alohida ta'kidlandi. Masalan, raqamli platformalar orqali o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida qulay va samarali muloqot yo'lga qo'yilishi mumkin. Ammo bunday texnologiyalardan foydalanishda ham muloqot etikasi va madaniyati asosiy tamoyil bo'lib qolishi kerak. Muloqot jarayonida faqat texnik vositalarga emas, balki insoniy qadriyatlarga e'tibor qaratish muhim.

O'qituvchining shaxslararo muloqoti etikasi va madaniyati nafaqat ta'lim jarayonining, balki butun jamiyatning ma'naviy rivojlanishiga hissa qo'shadi. O'qituvchi etikasi va muloqot madaniyatini rivojlantirish borasida olib borilayotgan ishlarni davom ettirish orqali yosh avlodning nafaqat bilimli, balki madaniyatli va mas'uliyatli shaxslar sifatida shakllanishiga

erishish mumkin. Bu esa ta'limning zamonaviy muammolariga yechim topishning eng muhim vositalaridan biri hisoblanadi.

Xulosa:

O'qituvchining shaxslararo muloqoti etikasi va madaniyati ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli amalga oshirilishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Muloqot jarayonida o'qituvchi faqat bilim beruvchi emas, balki o'quvchilarning ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishida yo'l ko'rsatuvchi yetakchi hisoblanadi. Ushbu tadqiqot davomida aniqlanganki, muloqotning etik qoidalari va madaniy me'yorlarini anglab yetgan hamda ularga rioya qiluvchi o'qituvchilar nafaqat samarali ta'lim muhitini yaratadi, balki yosh avlodni insoniylik va ma'naviy qadriyatlar ruhida tarbiyalaydi.

Zamonaviy ta'limning ehtiyojlari va o'quvchilarning o'zgaruvchan dunyoqarashi shaxslararo muloqotni doimiy ravishda takomillashtirishni talab qiladi. Bugungi kunda o'qituvchining muloqotdagi yondashuvlari uning kasbiy mahoratining eng muhim jihatlaridan biri sifatida ko'riladi. Shuning uchun o'qituvchining o'ziga xosligi, nutq madaniyati, hissiy barqarorlik va o'quvchilarga bo'lgan hurmat kabi omillar ta'lim jarayonining muvaffaqiyati uchun asosiy shartlardan biridir.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqotning samaradorligi nafaqat o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishini oshiradi, balki ularning jamiyatdagi o'z o'rnini anglashida ham katta rol o'ynaydi. Shuning uchun, ta'lim jarayonida o'qituvchilarga muloqot etikasi va madaniyatini rivojlantirish bo'yicha maxsus trening va amaliy mashg'ulotlar tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, o'qituvchining shaxslararo muloqoti nafaqat ta'limning, balki jamiyatning ma'naviy asoslarini mustahkamlashning ham eng samarali vositalaridan biridir. Ta'lim sifati va uning ijtimoiy ahamiyatini oshirish uchun o'qituvchining etikasi va muloqot madaniyatiga bo'lgan talablarni kuchaytirish, bu borada izchil ilmiy va amaliy ishlarni olib borish zarur. Bu jarayon orqali ta'lim va tarbiya yanada mukammal shaklda amalga oshirilishi va jamiyatning madaniy yuksalishiga hissa qo'shilishi mumkin.

References:

1. Abdullayeva, M. R. (2019). Pedagogik muloqot asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
2. Brown, H. D. (2007). Principles of Language Learning and Teaching. White Plains, NY: Pearson Education.
3. Gippenreiter, Y. B. (2001). Obshchaytes' s rebenkom. Kak? Moskva: AST.
4. Sattorov, K. S. (2023). Zamonaviy o'qituvchining kasbiy kompetensiyalari va etikasi. Buxoro: Ilm va Amal nashriyoti.
5. Dewey, J. (1933). How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process. Boston: D.C. Heath.
6. Giddens, A. (1991). Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Stanford, CA: Stanford University Press.
7. UNESCO (2021). Teacher's Role in Developing Ethical Communication Skills. Paris: UNESCO Publishing.